

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ “ЮРИДИЧНА
АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО”

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ
ПОСІБНИК**

З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

“ЛАТИНСЬКА МОВА”

Харків
2012

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ “ЮРИДИЧНА
АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО”**

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК

З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ “ЛАТИНСЬКА МОВА”

(галузь знань 0304 “Право”,
освітньо-кваліфікаційний рівень “Бакалавр”,
напрямок підготовки 6.030401 “Правознавство”)

для студентів 1 курсу (II семестр)

**Харків
2012**

Навчально-методичний посібник з навчальної дисципліни “Латинська мова” (галузь знань 0304 “Право”, освітньо-кваліфікаційний рівень “Бакалавр”, напрям підготовки 6.030401 “Правознавство”) для студентів 1 курсу (ІІ семестр) / уклад.: В. П. Сімонок, О. Ю. Кузнецова, Н. В. Харитонова. – Х.: Нац. ун-т “Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого”, 2012. – 20 с.

У к л а д а ч і : В. П. Сімонок,
О. Ю. Кузнецова,
Н. В. Харитонова

*Рекомендовано до видання редакційно-видавничою радою
університету (протокол № 4 від 26.06.2012 р.)*

1. ВСТУП

Відповідно до вимог державного освітнього стандарту навчальна дисципліна “Латинська мова” орієнтована на формування у студентів уявлення про основи юридичної освіти, що містяться у римському праві. Латина є класичним елементом юридичної вченості. В основу термінології юриспруденції покладені латинські слова: юстиція, процес, алібі, віндикація, казус, презумпція, адвокат, конституція і т. д.

Дисципліна знайомить нас не тільки з юридичними термінами, а й з самим римським правом, що ґрунтується на читанні першоджерел в оригіналі та дає змогу юристу засвоїти багато професійних понять і здобути навички, які в майбутньому збагатять його професійне мислення.

Виходячи із специфіки вивчення латинської мови як писемної мови джерел римського цивільного права, значну увагу приділено вивченню латинської лексики, найуживанішої в юридичних текстах, як невід’ємної частини інтернаціонального словникового фонду. Підкреслюється продуктивність латинських афіксів у словотворенні як латинської, так і сучасних іноземних та слов’янських мов.

Особливу увагу приділено вивченню спеціальної латинської юридичної термінології та фразеології, а також крилатих висловів загальнокультурного вживання. Знання афоризмів, висловлювань, термінів свідчить не тільки про високу культуру правника, а й значно полегшує спілкування юристів різних країн.

Після завершення вивчення латинської мови студенти повинні мати уявлення про граматичну будову латинської мови, місце і значення латинської мови в європейській цивілізації, засвоїти необхідний мінімум слів, знати юридичну термінологію і фразеологію.

2. ЗАГАЛЬНИЙ РОЗРАХУНОК ГОДИН ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ТА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

№ п/п	Тема	Усього годин	У тому числі		
			практичні заняття	самостійна робота	індивідуальна робота
1	2	3	4	5	6
1	Вступ (історико-культурологічна довідка). Латина як мова римського права. Правила вимови та наголосу	4	2	2	–
2	Іменник. Граматичні категорії іменника. Словникова форма іменників. Іменники першої відміни. Дієслово “бути”	4	2	2	–
3	Іменники другої відміни. Прийменники. Прикметники першої та другої відміни. Присвійні займенники. Текст “Apud arbitrum”	6	2	4	–
4	Дієслово. Граматичні категорії дієслова. Основні форми дієслова. Теперішній час (praesens indicativi activi)	4	2	2	–
5	Наказовий спосіб. Дієслова, складені з esse (бути)	4	2	2	–
6	Третя відміна іменників. Особливості відмінювання іменників третьої відміни. Текст “De Romanorum nominibus”	6	2	4	–
7	Прикметники третьої відміни. Дієприкметник теперішнього часу. Текст “De servis Romanorum”	6	2	2	2
8	Четверта та п’ята відміни іменників. Латинські префікси, їх значення. Текст “De magistratibus Romanorum”	4	2	2	–
9	Ступені порівняння прикметників. Прислівник. Текст “Capitis deminutio”, “De effracturis”	8	2	4	2
10	Дієприкметники теперішнього та минулого часу. Текст “Interpretatio stricta”	4	2	2	–

1	2	3	4	5	6
11	Пасивний стан (praesens indicativi passivi). Пасивна конструкція. Текст “Ius civile et ius gentium”	6	2	4	–
12	Система займенників: особові, зворотній, вказівні, означальні, відносні, питальні,заперечні. Текст “Res corporales et incorporales”	6	2	2	2
13	Герундій. Герундив. Текст “De servitutibus praediorum urbanorum”, “De servitutibus praediorum rusticorum”	6	2	4	–
14	Відкладні та напіввідкладні дієслова. Текст “Res mancipi et nec mancipi”	4	2	2	–
15	Числівник. Кількісні та порядкові числівники. Римські цифри. Римський календар. Текст “De imperio et iurisdictione”, ”De iure et lege”	8	2	4	2
16	Повторення матеріалу. Міжнародний студентський гімн “Gaudeamus”	8	2	4	2
17	Залік. Латинська юридична фразеологія і термінологія	2	2	–	–
Разом		90	34	46	10

ЗАТВЕРДЖЕНО
вченою радою Національного
університету “Юридична академія
України імені Ярослава Мудрого”
(протокол № 10 від 15.06.2012 р.)

3. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ “ЛАТИНСЬКА МОВА”

ФОНЕТИКА

Латинський алфавіт. Правила читання голосних (vocales) і приголосних (consonantes). Складоподіл і правила наголосу (accentus).

ГРАМАТИКА

МОРФОЛОГІЯ

Іменник (nomen substantivum).

Категорії імені: рід, число, відмінок, відміна. Загальний огляд системи відмінювання п'яти відмін.

Дієслово (verbum).

Граматичні категорії дієслова: особа, число, час, спосіб, стан. Теперішній час дійсного способу активного стану (praesens indicativi activi). Теперішній час дійсного способу пасивного стану (praesens indicativi passivi). Наказовий спосіб. Дієприкметник (participium). Герундій (gerundium). Герундів (gerundivum). Відкладні і напіввідкладні дієслова.

Прикметник (nomen adiectivum).

Прикметники 1-2 відміни. Прикметники 3 відміни. Ступені порівняння прикметників.

Прислівник (adverbium).

Прислівники самостійні і похідні від прикметників. Ступені порівняння прислівників.

Числівник (nomen numerale).

Кількісні і порядкові числівники. Запис чисел римськими цифрами.

Займенник (pronomen).

Особові, присвійні, вказівні, означальні, питальні, неозначені, заперечні займенники.

Прийменник (praepositio).

Вживання прийменників з двома відмінками.

СИНТАКСИС

Просте і складне речення. Порядок слів у реченні. Синтаксис пасивної конструкції.

ОСНОВНІ ТЕКСТИ

Breviarum historiae Romanae	Коротка історія римлян
Apud arbitrum	У судді
In foro	На форумі
De Romanorum nominibus	Про римські імена
De iure et lege	Про право і закон
De fontibus iuris Romani	Про джерела римського права
De iure civile et gentium	Про цивільне і міжнародне право
De magistratibus Romanorum	Про римські посадові особи
De servis Romanorum	Про римських рабів
Capitis deminutio	Обмеження правоздатності
Res Mancipi et nec Mancipi	Манциповані і неманциповані речі
Res corporales et incorporales	Матеріальні та нематеріальні речі
Interpretatio stricta	Обмежувальне тлумачення
De servitutibus praediorum rusticorum	Про права сільських володінь
De servitutibus praediorum urbanorum	Про права міських володінь
De effractionibus	Про крадіжку зі зломом
De imperio et iurisdictione	Про владу і юрисдикцію

4. ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Основною формою роботи є практичні заняття під керівництвом викладача і самостійна робота студентів.

Т е м а 1. Вступ (історико-культурологічна довідка). Латина як мова римського права. Правила вимови та наголосу

Мета: ознайомити студентів з місцем латинської мови в сучасному мовному середовищі, з'ясувати необхідність вивчення латинської мови студентами-юристами.

П л а н

1. Місце латинської мови у сім'ї індоєвропейських мов.
2. Латина як мова римського права.
3. Алфавіт. Правила читання голосних та приголосних.
4. Довгота і короткість голосних.
5. Правила наголосу.
6. Юридична фразеологія за темою заняття.
7. Виконання вправ [[1] вправа 1, с. 11-12]*.

Т е м а 2. Іменник. Граматичні категорії іменника. Словникова форма іменників. Іменники першої відміни. Дієслово “бути”

Мета: ознайомити студентів з граматичними категоріями іменника. Навчити розпізнавати відмінкові форми та перекладати їх. Вивчити форми дієслова “бути” у теперішньому часі.

П л а н

1. Граматичні категорії іменника: рід, число, відмінок, відміна.

* Див.: список літератури на с. 17.

2. Перша відміна іменника.
3. Відмінювання дієслова “бути” у теперішньому часі.
4. Юридична фразеологія за темою заняття.
5. Виконання вправ [[1] вправи 2, 3, с. 16-17].

**Т е м а 3. Іменники другої відміни. Прийменники.
Прикметники першої та другої відміни.
Присвійні займенники. Текст “Apud arbītrum”**

Мета: навчити розпізнавати у тексті іменники другої відміни, відмінювати їх та перекладати. Навчити знаходити у реченнях і тексті прикметники I-II відміни. Дати основні відомості про прийменник.

П л а н

1. Друга відміна іменників. Словникова форма запису.
2. Основні категорії прикметника: рід, число, відмінок, відміна.
3. Вживання прийменників (дві групи прийменників) з іменниками.
4. Юридична фразеологія за темою заняття.
5. Виконання вправ [[1] вправи 1, 2, с. 29; [1] вправи 1, 2, с. 41; [3] текст с. 37].

**Т е м а 4. Дієслово. Граматичні категорії дієслова.
Основні форми дієслова. Теперішній час
(*praesens indicativi activi*)**

Мета: ознайомити студентів з граматичними категоріями дієслова. Дати основні відомості про форми дієслова у словнику. Вивчити форми відмінювання дієслова у теперішньому часі.

П л а н

1. Граматичні категорії дієслова: особа, число, час, спосіб, стан.
2. Основні форми дієслова.
3. Теперішній час дійсного способу активного стану (praesens indicativi activi).
4. Юридична фразеологія за темою заняття.
5. Виконання вправ [[1] вправи 3, 4, с. 24-25; [1] вправа 2, с. 29].

Т е м а 5. Наказовий спосіб. Дієслова, складені з esse (бути)

Мета: ознайомити студентів з формами наказового способу. Навчити розпізнавати дієслова у реченні та тексті. Дати основні відомості про дієслова, утворені від esse.

П л а н

1. Наказовий спосіб (imperativus). Способи утворення.
2. Дієслова, утворені від esse.
3. Юридична фразеологія за темою заняття.
4. Виконання вправ [[1] вправа 3, с. 16-17; [1] вправи 1, 2, с. 99].

Т е м а 6. Третя відміна іменників. Особливості відмінювання іменників третьої відміни. Текст “De Romanorum nominibus”

Мета: ознайомити студентів з іменниками третьої відміни. Навчити правильно виділяти основу для відмінювання, розпізнавати іменники у реченні, правильно знаходити їх у словнику.

П л а н

1. Третя відміна іменників.
2. Словникова форма іменників та визначення основи для відмінювання за Genetivus singularis.
3. Приголосний тип відмінювання.
4. Юридична фразеологія за темою заняття.
5. Виконання вправ [[1] вправи 2, 3, с. 35-36; [3] текст с. 44].

Т е м а 7. Прикметники третьої відміни. Дієприкметник теперішнього часу. Текст “De servis Romanorum”

Мета: ознайомити студентів із прикметниками третьої відміни. Дати основні групи відмінювання прикметників. Навчити розпізнавати прикметники у тексті і правильно перекладати їх. Дати основні відомості про дієприкметник та ознайомити з правилами утворення дієприкметника теперішнього часу активного стану.

П л а н

1. Прикметники третьої відміни.
2. Прикметники трьох, двох та одного закінчення.
3. Особливості відмінювання.
4. Participium praesentis activi. Основні правила утворення та відмінювання дієприкметника теперішнього часу активного стану.
5. Юридична фразеологія за темою заняття.
6. Виконання вправ [[1] вправа 2, с. 46].

Т е м а 8. Четверта та п'ята відміни іменників. Латинські префікси, їх значення. Текст “De magistratibus Romanorum”

Мета: ознайомити студентів з іменниками четвертої та п'ятої відміни. Навчити розпізнавати відмінкові форми у ре-

ченні. Вивчити латинські префікси, що вживаються у словотворенні.

П л а н

1. Четверта відміна іменників.
2. П'ята відміна іменників.
3. Найбільш вживані префікси у латинській мові.
4. Юридична фразеологія за темою заняття.
5. Виконання вправ [[1] вправи 1, 2, с. 56; [1] текст с. 65].

Т е м а 9. Ступені порівняння прикметників. Прислівник. Текст “Capitis deminutio”, “De effracturis”

Мета: ознайомити студентів зі ступенями порівняння прикметників. Дати неповні і суплетивні ступені порівняння. Навчити розпізнавати і перекладати форми прикметників у реченні. Дати основні відомості про прислівник

П л а н

1. Вищий (comparativus) і найвищий (superlativus) ступені порівняння прикметників.
2. Утворення ступенів порівняння для прикметників на -er та -ilis.
3. Суплетивні ступені порівняння.
4. Прислівник. Способи утворення.
5. Юридична фразеологія за темою заняття.
6. Виконання вправ [[1] вправи 1, 2, 3, с. 91-92; [1] текст с. 93].

Т е м а 10. Дієприкметники теперішнього та минулого часу. Текст “Interpretatio stricta”

Мета: навчити правильно утворювати форми дієприкметника теперішнього та минулого часу та знаходити їх у реченні.

П л а н

1. Види дієприкметників: *participium praesentis activi*, *participium perfecti passivi*.
2. Юридична фразеологія за темою заняття.
3. Виконання вправ [[1] вправа 3, с. 78; [1] текст с. 113].

Т е м а 11. Пасивний стан (*praesens indicativi passivi*). Пасивна конструкція. Текст “*Ius civile et ius gentium*”

Мета: дати основні відомості про вживання пасивного стану. Ознайомити студентів зі способами утворення пасивних форм дієслів. Навчити розпізнавати дієслівні форми у тексті та правильно їх перекладати українською мовою.

П л а н

1. Особові закінчення пасивного стану.
2. Утворення теперішнього часу дійсного способу пасивного стану (*praesens indicativi passivi*).
3. Правильний переклад пасивної конструкції.
4. Юридична фразеологія за темою заняття.
5. Виконання вправ [[1] вправи 1, 2, 3, с. 63-64; [1] текст с. 106].

Т е м а 12. Система займенників: особові, зворотній, вказівні, означальні, відносні, питальні, заперечні. Текст “*Res corporales et incorporeales*”

Мета: ознайомити студентів з розрядами займенників. Навчити знаходити і розпізнавати займенник у реченні.

П л а н

1. Займенники (особові, зворотній, вказівні, означальні, відносні, питальні, заперечні).

2. Юридична фразеологія за темою заняття.
3. Виконання вправ [[1] вправа 3, с. 78; [1] текст с. 106].

Т е м а 13. Герундій. Герундив.
Текст “De servitutibus praediorum urbanorum”,
“De servitutibus praediorum rusticorum”

Мета: ознайомити студентів з герундієм та герундивом. Навчити відрізняти форми герундія від форм герундива та правильно їх перекладати українською мовою.

П л а н

1. Gerundium (віддієслівний іменник).
2. Gerundivum (віддієслівний прикметник).
3. Способи утворення і правильного перекладу форм герундія і герундива.
4. Юридична фразеологія за темою заняття.
5. Виконання вправ [[1] вправа 1, с. 118-119; [1] текст с. 119-120].

Т е м а 14. Відкладні та напіввідкладні дієслова.
Текст “Res mancipi et nec mancipi”

Мета: ознайомити студентів з відкладними та напіввідкладними дієсловами. Навчити студентів правильно знаходити дієслівні форми у словнику та перекладати їх у тексті.

П л а н

1. Відкладні та напіввідкладні дієслова (verba deponentia et semideponentia). Форма запису у словнику.
2. Юридична фразеологія за темою заняття.
3. Виконання вправ [[1] вправа 2, с. 99-100; [1] текст с. 101].

Тема 15. Числівник. Кількісні та порядкові числівники. Римські цифри. Римський календар. Текст “De imperio et iurisdictione”, “De iure et lege”

Мета: ознайомити студентів з розрядами числівників. Навчити знаходити числівники у тексті. Дати основні відомості про римські цифри. Дати основні відомості про римський календар.

П л а н

1. Числівники кількісні і порядкові.
2. Римські цифри.
3. Римський календар.
4. Юридична фразеологія за темою заняття.
5. Виконання вправ [[1] вправи 2, 4, с. 105-106; [3] текст с. 98-99].

Тема 16. Повторення матеріалу. Міжнародний студентський гімн “Gaudeamus”

Тема 17. Залік. Латинська юридична фразеологія і термінологія

5. САМОСТІЙНА ТА ІНДИВІДУАЛЬНА РОБОТА СТУДЕНТІВ

Самостійна та індивідуальна робота студентів визначається навчальним планом з урахуванням специфіки та змісту латинської мови, її місця, значення і дидактичної мети в реалізації освітньо-професійної програми. Такі форми роботи забезпечуються всіма навчально-методичними засобами, необхідними для вивчення конкретної навчальної дисципліни: підручниками, навчально-методичними посібниками, словниками, що знаходяться на кафедрі.

Самостійна робота має за мету поглиблення і систематизацію теоретичних знань з латинської мови та підвищення якості роботи під час практичних занять.

Форми самостійної роботи визначаються робочою програмою залежно від мети, завдань та змісту навчальної дисципліни, специфіки спеціальності:

- виконання домашніх завдань;
- підготовка до практичних занять;
- вивчення окремих тем або питань, що передбачені для самостійного опрацювання;
- переклад текстів з латинської мови українською;
- вивчення юридичної фразеології.

До індивідуальної роботи відносяться творчі та індивідуальні навчально-дослідницькі завдання, а саме: підготовка доповідей з історії римського права та римської культури, а також пошук в комп'ютерних мережах додаткового навчального матеріалу до запропонованих викладачем тем.

6. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ УСПІШНОСТІ СТУДЕНТІВ З ДИСЦИПЛІНИ “ЛАТИНСЬКА МОВА”

Підсумковий контроль знань студентів з латинської мови проводиться у формі заліку, на якому студент повинен продемонструвати набуті протягом одного семестру знання, уміння та навички, передбачені навчальною програмою.

Студент отримує залік, якщо:

1) правильно переклав текст одного із джерел римського права за допомогою словника;

2) продемонстрував знання юридичної фразеології.

Критерієм оцінки відповіді на заліку служить рівень володіння студентом теоретичним і практичним матеріалом курсу, відповідь із несуттєвими помилками.

7. СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Хоміцька З. М. Латинська мова / З. М. Хоміцька. – Х.: Право, 2007. – 256 с.
2. Хоміцька З. М. Словник латинських юридичних висловів / З. М. Хоміцька. – Х.: Право, 2005. – 272 с.
3. Скорина Л. П. Латинська мова для юристів: підруч. / Л. П. Скорина, Л. П. Чуракова. – 2-е вид., виправл. і доповн. – К.: Атіка, 2006. – 416 с.
4. Литвинов В. Д. Латинсько-український словник / В. Д. Литвинов. – К., 1998.
5. Нисенбаум М. Е. Латинский язык. *Via Latina ad ius* / М. Е. Нисенбаум. – М., 2001.
6. Підпригора О. А. Римське право: підруч. / О. А. Підпригора, Є. О. Харитонов. – К.: Юрінком Інтер, 2007. – 512 с.
7. Бартошек Милан. Римское право / Милан Бартошек. – М., 1988.
8. Корж Н. Г. Из скарбниці античної мудрості / Н. Г. Корж, Ф. Й. Луцька. – К.: Вища шк., 1994. – 351 с.
9. Латинский словарь юридических терминов и выражений / сост.: В. А. Минасова, И. Ю. Губина. – Ростов н/Д: Феникс, 2000. – 320 с.
10. Бабичев Н. Т. Словарь латинских крылатых слов: 2500 единиц / Н. Т. Бабичев, Я. М. Боровский; под ред. Я. М. Боровского. – 7-е изд., стереотип. – М.: Русский Язык, 2003. – 784 с.

ЗМІСТ

1. Вступ.....	3
2. Загальний розрахунок годин практичних занять та самостійної роботи студентів.....	4
3. Програма навчальної дисципліни “Латинська мова”.....	6
4. Плани практичних занять.....	8
5. Самостійна та індивідуальна робота студентів.....	16
6. Критерії оцінювання успішності студентів з дисципліни “Латинська мова”.....	17
7. Список літератури.....	18

Навчальне видання

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК

З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ “ЛАТИНСЬКА МОВА”

(галузь знань 0304 “Право”,
освітньо-кваліфікаційний рівень “Бакалавр”,
напрямок підготовки 6.030401 “Правознавство”)

для студентів 1 курсу (II семестр)

У к л а д а ч і: СІМОНОК Валентина Петрівна,
КУЗНЕЦОВА Олена Юріївна,
ХАРИТОНОВА Наталія Вікторівна

Відповідальна за випуск *В. П. Сімонок*

Редактор *Л. М. Рибалко*
Комп’ютерна верстка *А. В. Старжинської*

План 2012

Підп. до друку 12.09.2012. Формат 60x84^{1/16}. Папір офсетний.
Друк: ризограф. Ум. друк. арк. 1,12. Облік.-вид. арк. 0,4. Вид. № 126.
Тираж 200 прим. Зам. № 4483. Ціна договірна.

Редакційно-видавничий відділ
Національного університету “Юридична академія України імені Ярослава Мудрого”,
вул. Пушкінська, 77, м. Харків, 61024, Україна.

Друкарня
Національного університету “Юридична академія України імені Ярослава Мудрого”,
вул. Пушкінська, 77, м. Харків, 61024, Україна.